Innovativa drycker från bär

- drycker med smak- och hälsomervärden

Kort presentation av Kimmo Rumpunen

- Hortonom: inriktning genetik och växtförädling
- Växtförädlare: svarta vinbär, havtorn, rosenkvitten, klematis
- Forskare (Agr Dr): genetisk variation, polyfenoler
- Projektledare: Ideon Agro Food, samverkansprojekt akademi-näringsliv
- Utvecklingsledare och platschef vid SLU Balsgård
- Tillhörighet: Växtförädling och Bioteknik, LTJ-fakulteten, SLU

Direkt koppling till ekologisk odling

Växtförädling, försök, forskning och samverkan kring odling och produktutveckling:

- Havtorn
- Rosenkvitten
- Svarta vinbär

Projekt: Centrum för innovativa drycker

- Verksamhetsidé: Med ett råvaruperspektiv tillhandahålla kompetens och vara en resurs för landsbygdsutveckling inom livsmedelsområdet med fokus på drycker
- Projektperiod: 2010–2013
- Finansiering: Länsstyrelsen i Skåne (EU), SLU, Kristianstads kommun, Region Skåne, budget drygt 6 milj kr
- Info: innovativadrycker.slu.se

Vad kan Centrum för Innovativa Drycker erbjuda?

- Tillgång till rådgivning
- Tillgång till utrustning
- Tillgång till anläggning för provproduktion
- Tillgång till regionalt nätverk med samverkande utvecklingsresurser från råvara till produktion och försäljning
- Möjligheter till både enkla och kvalificerade produktanalyser
- Möjlighet att genomföra utvecklingsarbete tillsammans med forskare och studenter
- Inspirationsdagar

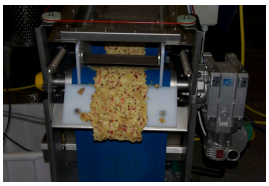

Innovativa drycker

Marknad

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Försäljning av drycker och livsmedel i Sverige 2009

- Totalt: 217 miljarder kronor
- Alkoholhaltiga drycker: 14.9%
- Alkoholfria drycker: 8.5%
- Mjölk, yoghurt och fil: 5.4%
- Detta innebär att olika drycker utgör hela 28.8% med ett totalt försäljningsvärde på drygt 62 miljarder kronor!

(Källa: SCB SM 2010)

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Förändringar 2008-2009

- Ekologiska varor ökade med 16%
- Av all försäljning av *livsmedel och alkoholfria drycker* i Sverige kommer nu 4,0% från ekologiska varor.
- Alkoholfria drycker (eko 3,9%) är den produktgrupp som har ökat försäljningen mest sedan 2008: 11,6%.
- Mineralvatten, läskedrycker, frukt- och grönsaksjuicer (eko 2,5%) har ökat med 12,5% (ökad volym).
- Kaffe, te och chokladdryck (eko 7,2%) har ökat med 9,7% (prisökningar).

(Källa: SCB SM 2010)

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Långsiktiga trender 2000-2009, marknadsandelar

- Kaffe, te och chokladdrycker: minskat från 3,0% till 2,6%
- Mineralvatten, läskedrycker, frukt- och grönsaksjuicer: ökat från 5,5% till 6,0%
- Spritdrycker: minskat från 4,9% till 3,2%
- Vin. inkl cider: ökat från 6,7% till 7,4%
- Öl: minskat från 4,9 till 4,3%

(Källa: SCB SM 2010)

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Innovativa drycker

Konsumenttrender

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Trender: Konsumenten väljer allt oftare ekologiska produkter

- Ekologiska livsmedel och alkoholfria drycker utgjorde 4,0% 2009 jämfört med 1.9% 2004.

(Källa: SCB SM 2010)

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Trender: Handeln med hälsokost ökar starkt

- Försäljningen av hälsopreparat har i handeln ökat med 109% sedan 2000 (totalt 2.1 miljarder 2009)! (Jfr livsmedel och drycker totalt som har ökat med 45%)
- Dock en minskning med 12% 2008/2009!

Trender: Vi handlar mer livsmedel och drycker i detaljhandel med brett sortiment

- Detaljhandeln med brett sortiment utgör 77,0% av hela försäljningsvärdet.
- Detaljhandel med brett sortiment: ökning 49.8% 2000-2009.
- Bensinstationers andel av detaljhandeln har minskat från 3.5% år 2000 till 2.7% år 2009.

Trender: Smak ska helst kunna kopplas till upplevda hälsomervärden

- Tropiska frukter: noni, granatäpple m fl
- Superfruits (bär): blåbär, acai, hallon, goji, tranbär, havtorn, lingon, nypon, aronia m fl

Standardsmaker: Choklad, vanilj

Trender: Originalitet/lokalitet

- Råvarans ursprung alltmer viktig
- Sort
- Region
- Odlare
- Även tillverkningsmetod, ort och skala har betydelse

Trender: Färskhet

- Frukter, bär och grönsaker pressade "on demand"

Trender: funktionella drycker

- Energidrycker: äldre (näringstäthet), yngre (stimulans)
- Smoothies: mental skärpa, viktminskning, mättnad
- Sportdrycker: återhämtning, muskelbyggnad
- Drycker för bevarad/ökad skönhet
- Antioxidantdrycker
- Drycker för att stärka immunförsvaret
- Juicer: naturliga, färskpressade, ekologiska
- Funktionellt vatten

Trender: Skillnad i syn på hur efterfrågad produktkvalitet ska uppnås

- I Europa och Asien: bevara/förstärka råvarans kvalitet i produkterna
- I USA: i efterhand komplettera/tillföra det som förlorats/ saknas vid processning
- Generell misstro mot "tillsatser"

Innovativa drycker

Hälsomervärden

Antioxidativ kapacitet i Nordiska frukter och bär – anger en potential men säger ingenting om effekten!

(FRAP, Mmol Fe/100g torrvikt)

Växtslag	Min	Medel	Max	Antal prover
slånbär	119,2	141,2	186,5	4
nypon	44,7	101,0	159,5	66
aronia	77,2	82,3	87,4	2
rosenkvitten	34,9	47,5	60,4	17
fläder	38,0	47,1	53,7	3
björnbär	30,7	45,4	67,6	9
blåbär	20,2	41,8	61,9	8
lingon	26,9	32,3	35,9	4
röda vinbär	25,9	28,5	31,0	6
hallon	14,2	22,6	31,7	17
jordgubbe	18,4	22,6	34,5	12
svarta vinbär	17,7	22,1	32,3	6
äpple (skal)	14,0	18,6	23,9	6
havtorn	13,3	18,3	23,3	8
rönnbär	11,0	17,7	27,6	6
krusbär	7,4	10,8	13,9	4
plommon	8,3	9,9	12,2	6
apelsin	7,3	7,3	7,3	1
vindruva	1,5	3,5	6,4	3

Exempel på frukter och bär med smak- och hälsomervärden: en mångfald bioaktiva ämnen

- Havtorn (flera arter, olika fettsyror)
- Blåbär (flera arter, antocyaniner)
- Tranbär (proantocyanidiner)
- Aronia (antocyaniner, proantocyanidiner)
- Nypon (polyfenoler mm)
- Lingon (resveratrol)
- Jordgubbar, hallon, björnbär, hjortron (ellagsyra)
- Vindruva (resveratrol)
- Svarta vinbär (antocyaniner)
- Granatäpple (polyfenoler)
- Äpple och äppleskal (fiber, polyfenoler)
- Citrusfrukter (flera arter, polyfenoler)

Extrakt från olika havtornssorter hämmar cancerceller

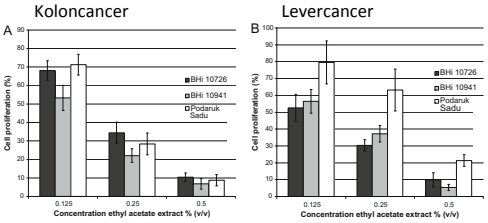

Carl Grey, Cecilia Widén, Patrick Adlercreutz, Kimmo Rumpunen, Rui-Dong Duan, Food Chemistry 120 (2010) 1004–1010

Evidens humanstudier: blodtryckssänkande ingredienser

(Chen et al. 2009)

- L-arginin (entydiga resultat)
- Klorogensyra (entydiga resultat)
- Fermenterad mjölk, peptider (majoriteten av studier)
- Vitlök, allicin m fl (majoriteten av studier)
- Lök ? (få studier genomförda)
- Te, katekiner från grönt te (ej entydiga resultat)
- Soja-produkter (ej entydiga resultat)
- Ingefära ? (få studier genomförda)
- Hagtorn (få studier, entydiga resultat)
- Gingkoblad (ej entydiga resultat)
- Fiskoljor och Omega 3 PUFA (entydiga resultat vid höga nivåer)
- DASH-Diet (Dietary approaches to stop hypertension): låg halt Na, mättat fett, kolesterol och totalfett; hög halt Ca, Mg, frukter, grönsaker, fullkorn, nötter, fisk och kyckling (entydiga resultat)

Evidens humanstudier: kolesterolsänkande ingredienser
(Chen et al. 2008, Pan et al. 2009, Talati et al. 2009)

- Kostfibrer (lösliga, beta-glukaner entydiga resultat)
- Växtsteroler (steroler, stanoler, entydiga resultat)
- Växtöstrogener (soja, ej entydiga resultat)
- Polikosanol (sockerrör, ej entydiga resultat)
- Fermenterat rött ris (monakolin, entydiga resultat)
- Te (katekiner, grönt och svart te, ej entydiga resultat)
- Polyfenoler från vindruva (majoriteten av studier)
- Vitlök (allicin, entydiga resultat)
- Bovete (få studier)
- Skalolja från ris (få studier)
- Hagtorn (få studier)
- Fermenterad mjölk (majoriteten av studier)
- Tång (flera arter, få studier)
- Linfrö (entydiga resultat)
- Fiskoljor och Omega 3 PUFA (entydiga resultat vid höga nivåer)

Innovativa drycker

Utmaningar

Utmaning: Utveckling av småskalig dryckesproduktion

- Tillgång till livsmedelsentreprenörer som vågar anta utmaningen
- Tillgång till bred kompetens (kunnande i hela kedjan)
- Tillgång till processutrustning i rätt skala
- Tillgång till rationell förpackningsutrustning (särskilt aseptisk tappning)
- Tillgång till logistik och försäljningskanaler

Utmaning: Produktformulering

- Tillgång till kvalitetssäkrade råvaror
- Stabilitet under processning
- Interaktioner med andra ingredienser
- Stabilitet vid distribution och lagring
- Stabilitet hos konsument
- Smakprofilering

Utmaning: Hur koppla hälsomervärde i råvara till produkt så att det blir begripligt för konsumenten?

- Hälsopåståenden och näringspåståenden överlägsna jämfört med påståenden kring "minskad risk" när det gäller konsumenters preferens för produkter med hälsomervärde (Verbeke et al. 2009)
- "The presence of a healthy ingredient in a product does not make the product healthy"
- Ex. Blåbär är nyttiga – hur nyttig är blåbärsdrycken?

Utmaning: Dokumentation av hälsomervärden i produkt

- Markörer för effekter?
- Individvariationer
- Långsiktiga effekter
- Biverkningar (interaktion med läkemedel)

Innovativa drycker

Utvecklingsmöjligheter

Generella utvecklingsmöjligheter

- Utveckla formuleringar för specifika måltidssammanhang
- Exploatera kända råvaror med smak och hälsomervärden
- Utveckla kunnande kring mindre kända vegetabilier som kan odlas regionalt
- Bygga affärsverksamhet med ett kedjetänk: full kontroll från råvara till produkt och marknad – tillgång till unika råvarukvaliteter ger möjlighet att utveckla unika produkter med långsiktig konkurrenskraft

Ex. på utvecklingsmöjligheter: Produktformuleringar med hälsomervärden

- Formuleringar med antibakteriell verkan
- Formuleringar med antiviral verkan
- Formuleringar som stärker immunförsvaret
- Formuleringar med antidiabetiska effekter
- Formuleringar som ökar mättnadskänsla
- Formuleringar som säkerställer mineral-, vitamin- och näringstillförsel
- Formuleringar som skyddar och bevarar funktionen hos olika celler/organ

Ex. på utvecklingsmöjligheter: arbeta med naturligt söta råvaror och fermenteringar

- Frukter och bär (ex päron, banan)
- Grönsaker (ex morötter, andra rotfrukter)
- Fermenteringar: lågalkoholdrycker, öl, cider, vinäger, mjölksyrafermentering, kefir, mm

Ex. på utvecklingsmöjligheter: Kefir

- Symbios mellan laktobaciller, jästsvampar och ättiksyrabakterier
- Kan fermentera olika typer av mjölkråvaror men även fruktjuicer och många andra vegetabilier
- Kan producera mjölksyra, ättiksyra, etanol, peptider och andra antimikrobiella ämnen

Exempel på utvecklingsprojekt där vi medverkat

Svartvinbärsöl av pilsnerkaraktär

Fruktjuice med naturligt högt innehåll av vitamin A, C och E bland annat baserat på nypon och havtorn

Fermenterad aroniacider med äpple som bas

Frukt- och bärjuice med laktobaciller

Frukt- och bärdrycker med dokumenterat innehåll av antioxidanter

Morots- och havtornsjuice

Olika drycker baserade på björksav

Äpplejuice, äpplecider och äpplecidervinäger

Utveckling av nya sorter för ekologisk odling med smak och hälsomervärden

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Ny samnordisk växtförädling planeras kring frukter och bär

Avtal tecknas 2011

Ansvarsfördelning:

- Sverige - äpple, vinbär, havtorn
- Norge - plommon, hallon, jordgubbar
- Finland - jordgubbar, (blåbär), päron

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Pågående projekt kring vinbär 1

•Climafruit – säker produktion av bär. Interregionalt projekt bl a med sortförsök med nya sorter av svarta vinbär i Sverige, Norge, Danmark, Tyskland och Skottland. Finansiering: EU, SLU m fl 2009-2013. Ekoförsök med vinbär bland annat på Balsgård!

•Kontakt: Kimmo Rumpunen och Birgitta Svensson

The Interreg IVB North Sea Region Programme

Investing in the future by working together for a sustainable and competitive region

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Pågående projekt kring vinbär 2

- Ribesco – etablerande av kärnkollektion med nordeuropeisk genpool av Ribes. Agrigenresursprojekt som också omfattar kartläggning av resistens- och kvalitetsegenskaper i sortsamlingar av olika Ribesarter i samarbete med Estland, Lettland, Litauen, Polen, Tyskland och Danmark. Finansiering: EU, SLU m fl 2008-2011.
- Kontakt: Kimmo Rumpunen

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Worcesterberry

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Pågående projekt kring vinbär 3

- Doktorandprojekt kring resistens mot svampsjukdomar (bladfall, bladfläck, mjöldagg och rost) och ev. samband med innehåll av olika hälsobefrämjande polyfenoler i knoppar, blad och bär. Finansiering: SLF 2010-2013.
- Kontakt: Michael Rajeev Vagiri, Kimmo Rumpunen och Eva Johansson

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Pågående projekt kring vinbär 4

- Växtförädling och av svarta vinbär med särskilt mål att kombinera gallkvalsterresistens och resistens mot reversionsvirus. Finansiering: Gemensamt åtagande av SLU, FORMAS, SLF, SJV från 2009-.
- Kontakt: Kimmo Rumpunen

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Växtförädlingsmål för svenska vinbär

- Mjöldaggsresistens
- Gallkvalsterresistens
- Reversionsresistens
- Tillräcklig fältresistens mot bladfall och bladfläcksjuka
- Upprättväxande
- Regelbunden och riklig avkastning (frosttolerant och vinterhärdig)
- Välsmakande, helst mild men tydlig vinbärssmak (bra balans socker/syra)
- Möjlig att skörda med maskin (lagom stora bär)
- Högt innehåll av vitamin C, totalfenoler och antocyaniner

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Ny vinbärsselektion: BRi9508-3A

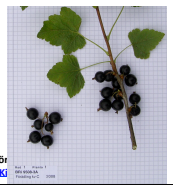

Ny vinbärsselektion: BRi9508-3B

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Ny vinbärsselektion: BRi9504-2-227

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

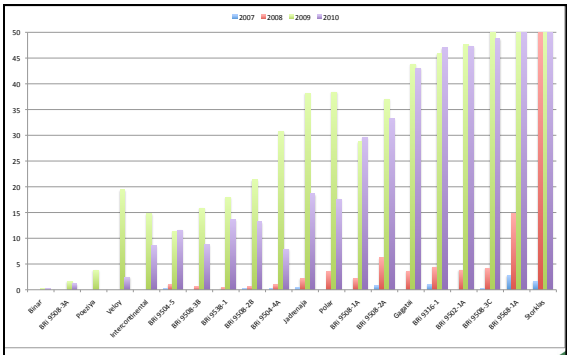

Gallkvalsterresistens

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Avkastning 2007 (år 4, kg/buske)

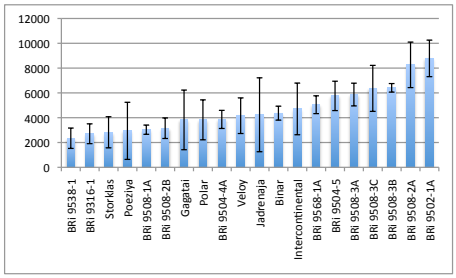

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Avkastning i ekologiskt sortförsök med svarta vinbär på Balsgård och Öjebyn

Yield (kg/plant)				
Cultivar	Balsgård 2009	Stdev	Öjebyn 2009	Stdev
Ri Innat	-	-	3,3	0,8
Ri 9504-2-227	4,4	1	1,2	0,5
Ri Titania	3,8	0,9	2,2	0,7
Ri 9729-03-002	3,5	0,6	1,7	1,4
Ri 9502-10-148	2,8	1,2	1,9	0,6
Ri Ben Hope	2,8	0,9	1,5	0,9
Ri Hildur	2,3	1	2,4	0,9
Ri Poesia	2,1	1,1	1,5	0,4
Ri Ben Gairn	1,9	0,8	1,2	0,7
Ri 9764-03-217	1,8	0,7	2,6	1,3
Ri Intercontinental	1,8	0,6	2,2	1,3
Ri 9715-02-058	1,6	0,6	1,4	0,9
Ri 9344-1	1,5	0,4	2,7	0,9
Ri 8872-1	1,4	0,3	0,6	0,2
Ri 8944-13	1,3	1,3	0,7	0,6
Ri 9502-10-167	1,2	1	0,7	0,2
Ri C2/15/40	1,2	0,7	1	0,7
Ri 9616-1-035	0	0	0,5	0,3

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Vitamin C i ekologiskt sortförsök med svarta vinbär på Balsgård och Öjebyn

	Balsgård 2010			Öjebyn 2010		
Sort	VitC	Stdav	Antal	VitC	Stdav	Antal
Ri 8872-1	329	19	7	275	13	5
Ri 8944-13	229	22	7	245	11	6
Ri 9344-1	310	10	7	231	10	7
Ri Ben Hope	256	10	7	204	18	6
Ri 9715-02-058	273	13	7	171	5	5
Ri 9504-2-227	181	16	7	164	19	7
Ri 9764-03-217	196	17	7	156	13	7
Ri Poesia	258	11	6	151	19	5
Ri Ben Gairn	186	11	6	151	10	7
Ri 9729-03-002	190	9	7	148	17	7
Ri Titania	201	7	7	131	6	7
Ri 9502-10-148	171	7	7	131	11	7
Ri 9502-10-167	164	5	7	130	15	5
Ri Hildur	189	6	5	124	13	6
Ri Intercontinental	185	8	7	122	9	6
Ri Innat	-	-	-	122	12	7
Ri C2/15/40	142	17	7	106	11	7
Ri 9616-1-035	97	5	6*	58	5	5

* samlingsprov av 6 buskar pga mycket få bär.

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Växtförädlingsmål för svenska havtorn

- Klimatanpassning (härdighet, mognad, sjukdomsresistens)
- Urval för ekologisk odling
- Söt smak av havtorn (hög sockerhalt, låg syrahalt)
- Låg härskningsbenägenhet vid övermognad
- Regelbunden och hög avkastning
- Lämplighet för skörd genom klippning och infrysning

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

BHi 10726

- Starkväxande, grönt blad
- Glestornig
- Runda, medelstora bär
- Täta fruktsamlingar
- Stark karaktäristisk smak
- Medeltidig mognad
- Mycket hög och regelbunden avkastning

BHi 32415

- Svagväxande, grått bladverk
- Glestornig men med långa sylvassa tornar
- Medelstora elliptiskt formade frukter
- Medelsöta frukter vid full mognad
- Täta fruktsamlingar, ej härskningsbenägen
- Medeltidig mognad
- Hög avkastning

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

BHi 727115

- Medelkraftig växt, grågrönt bladverk, få medelstora tornar
- Ovala bär
- Tidig mognad (mitten-slutet av augusti)
- Medelsöta bär, ej härskningsbenägen
- Medeltäta fruktsamlingar
- Hög och regelbunden avkastning

BHi 72587

- Svag till medelstark växt, grågrönt bladverk, få medelstora tornar
- Mycket stora ovala bär
- Mycket tidig mognad (början-mitten av augusti)
- Långa bärskaft
- Lätta att plocka för hand
- Medelhög avkastning

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

Affärsidé:

”Att bidra till att utveckla goda och nyttiga drycker utifrån lokala råvaror och den upplyste konsumentens mångfacetterade behov samt tillgänglig kunskap”!

Växtförädling och Bioteknik, Balsgård
Kimmo.Rumpunen@slu.se

SLU